

A man with short grey hair, wearing a light brown button-down shirt, dark trousers, and brown leather shoes, is sitting on a white chair in a modern office environment. He is leaning back with his hands in his pockets. The office has glass walls and a white ceiling with recessed lights. The background shows a hallway with glass partitions and a white wall.

Paul Verhaeghe: 'De
verkiezingsdemocratie
functioneert niet meer
zoals het zou moeten.
De verkozenen zijn geen
afspiegeling meer van de
bevolking.'

Een filmpje van dit
interview kunt u op
www.vvsg.be bekijken.

‘Gemeenten, maak werk van deliberatieve democratie.’

‘Gemeenten hebben sneller dan de Vlaamse of federale overheid ingezien dat ze burgers moeten betrekken bij hun beleid. Maar ze blijven nog te veel steken bij informatievergaderingen. Het is tijd dat ze ook werk maken van echte deliberatieve democratie.’ Hoogleraar Paul Verhaeghe heeft het in zijn nieuwe boek over autoriteit, in het gezin, in het onderwijs, op het werk en in de politiek.

TEKST BART VAN MOERKERKE **BEELD** STEFAN DEWICKERE

Autoriteit, zo heet het nieuwe boek van Paul Verhaeghe, klinisch psycholoog, psychotherapeut en hoogleraar aan de Universiteit Gent. Hij schrijft over hoe autoriteit functioneert, waarom er tegenwoordig zo weinig waarde aan wordt gehecht en wat een alternatief kan zijn. De maatschappij staat op een tweesprong, zo betoogt hij: richting pure macht of richting een nieuwe autoriteit.

Kunt u het onderscheid tussen autoriteit en macht even toelichten?

‘Voor de betekenis die ik aan die woorden geef, beroep ik me op Hannah Arendt, een Joods-Amerikaans-Duitse filosoof. Zij begrijpt autoriteit op een zeer neutrale manier, zonder de negatieve bijklank die wij er vaak aan geven. Autoriteit is voor haar de functie die de menselijke verhoudingen op een vrijwillige basis regelt. Macht regelt de verhoudingen tussen mensen ook, maar op een gedwongen basis. Macht is het recht van de sterkste, autoriteit moet altijd een externe grond hebben, een grond waar genoeg iedereen in gelooft en op basis waarvan er vrijwillige onderwerping plaatsvindt. Er is een verband tussen de twee begrippen: autoriteit heeft macht nodig, maar de macht binnen autoriteit is legitieme macht. Een burgemeester bijvoorbeeld heeft legitieme macht, wat duidelijk wordt gemaakt door een uiterlijk symbool als een sjerp. Hij mag het gezag dragen, hij krijgt de toestemming van de groep, hij is de gezagsdrager. Bij macht zonder autoriteit hebben we alleen maar gedwongen onderwerping. Zuivere macht is altijd uitgesteld geweld, het is enkel een kwestie van tijd voordat er geweld mee gepaard gaat.’

Wat kan die grond van autoriteit zijn?

‘De grond waarop de autoriteit in onze samenleving eeuwenlang was gestoeld, was een combinatie van traditie en

religieus gebaseerd patriarchaat. De traditie komt van de Romeinen, het religieus gebaseerde patriarchaat van het christendom dat net zoals het jodendom of de islam een typische vadergodsdienst is. Het respect voor de traditie, voor het oudere en voor de vergoddelijkte versie van het vaderschap vormden samen de basis van de autoriteit. Die traditionele grond is verdampt in een periode van 500, 600 jaar. Het is begonnen bij de Verlichting en met de vooruitgang van de wetenschap, het hogere opleidingsniveau, de emancipatiebeweging is die grondslag geleidelijk aan verdwenen. We geloven er niet langer in.’

Wat is het gevolg daarvan?

‘Die vorm van autoriteit kunnen we in het Westen niet meer herstellen. Vroeger konden we dat wel. Was er een slechte koning, een slechte paus, dan zetten we die af en we plaatsten een andere vader op de troon: *The king is dead, long live the king*. Het systeem bleef overeind. Nu geloven we niet meer in het systeem. Wie we ook op die plaats zetten, die vorm van autoriteit werkt niet meer. In de jaren zeventig hebben we een dubbele fout gemaakt: we dachten dat dit de enig mogelijke vorm van autoriteit was en dat we zonder konden, dat alles vanzelf goed zou komen. Dat blijkt nu niet het geval te zijn: ouders en onderwijs hebben geen controle meer over de opvoeding van de kinderen, de politiek is zijn geloofwaardigheid kwijt enzovoort. We staan voor de uitdaging: ofwel evolueren we in de richting van macht met gedwongen onderwerping, meer regels, meer camera’s enzovoort, ofwel installeren we een nieuwe autoriteit. En dat laatste veronderstelt een nieuwe grond en vrijwillige onderwerping. Die twee bewegingen ontwikkelen zich momenteel naast en ook tegen elkaar. Dat zie je in het gezin, in het onderwijs, op het werk, in de politiek.’

→

We staan voor de uitdaging: ofwel evolueren we in de richting van macht met gedwongen onderwerping, meer regels, meer camera's enzovoort, ofwel installeren we een nieuwe autoriteit. En dat laatste veronderstelt een nieuwe grond en vrijwillige onderwerping.

U kiest duidelijk voor de tweede optie.

'Dat is een morele keuze die ik niet echt wetenschappelijk kan onderbouwen, al kan ik er wel enkele argumenten voor geven. Van macht hebben we vaak een verkeerd beeld. We denken aan geweld, aan para's en meer blauw op straat. Dat hoort er wel bij, maar het meest typische van de huidige toename van macht is minder zichtbaar én veel belangrijker: de regeldruk. Als er geen autoriteit meer is, krijg je steeds meer regels omdat er geen vrijwillige onderwerping meer is. Daar gaan we vandaag allemaal onder gebukt. De toename van regelgeving neemt de autonomie weg. Kijk naar de werksituatie. Wat je werk ook is, arbeider of hoogleraar, je krijgt te maken met een toename van de regels en de werkdruk die daarmee samengaat, en een afname van autonomie. Dat is hét recept voor burn-out. Meer en meer mensen gaan er onderdoor en we bestrijden de symptomen met medicatie. Als therapeut weet ik dat dit geen goed idee is.'

Hoe ziet u die nieuwe autoriteit?

'Ik ben een democraat in hart en nieren. Ik ga ervan uit dat een gemeenschap het best bestuurd wordt door een representatieve groep uit die gemeenschap. Tot pakweg 1980 heeft dat goed gewerkt via de verkiezingsdemocratie. De belangrijkste verworvenheden dateren uit de tweede helft van de vorige eeuw, parallel met de grote inbreng en invloed van de middengroepen. Nu zijn de verkozenen helemaal geen spiegelbeeld meer van de maatschappij, de partijbureaus van de politieke partijen bepalen in grote mate wie ons bestuurt. De verkozenen zijn een elitegroepje, ze luisteren vooral naar economische belangen en multinationals, en veel minder naar de bevolking die ze verondersteld worden te vertegenwoordigen. De verkiezingsdemocratie functioneert dus niet meer zoals het zou moeten. Hoe kun je dat op een andere manier organiseren? Een mogelijk voorstel is de deliberatieve democratie. De basis is werken met een groep die de gemeenschap vertegenwoordigt, die er een afspiegeling van is. Die groep wordt bewust samengesteld op een wetenschappelijke manier. Dat klinkt ingewikkeld, maar we doen dat in de menswetenschappen al vrij lang. Van de bevolking van Gent bijvoorbeeld kun je een bijna perfecte spiegel maken met een groep van 150 mensen. De deelne-

mers zijn dus niet verkozen. Het tweede verschil met het huidige systeem is dat de groep samenwerkt voor heel concrete dossiers. De traditionele politiek streeft naar een toekomstig ideaalbeeld, ze wil het socialistische of het katholieke paradijs verwezenlijken, of het ondernemersparadijs. Dat heeft lang gefunctioneerd, het past ook in het patriarchale model. Nu geloven mensen daar niet meer in. Wat wel werkt, is samenwerken voor heel concrete punten. Hoe zullen we in Gent de verkeersproblemen oplossen? Hoe zullen we de omgeving van het station ontwikkelen? Zet daar een representatieve groep voor samen, geef correcte informatie, leg verschillende scenario's en hun consequenties voor, laat hen vragen stellen en delibereren. Dan krijg je een oplossing waar de bevolking achter staat. De reële experimenten waarover je informatie vindt op de website van James Fishkin blijken vrij goed te werken. Mensen kiezen voor oplossingen die goed zijn voor de gemeenschap op middellange termijn. Ze veranderen ook van mening in de loop van het proces, op grond van de informatie en het overleg. Dat is zeer verheugend.'

Zijn mensen bereid daaraan mee te werken?

'Er zullen ongetwijfeld mensen zijn die er geen zin in hebben of er geen tijd voor willen maken, maar dat is geen probleem. Voor elk profiel dat je nodig hebt, selecteer je op een wetenschappelijke manier vier, vijf kandidaten. Als de eerste niet wil deelnemen, vraag je het aan de volgende. Je geeft die mensen ook een vergoeding om gedurende een dag, een weekend, twee weekends deel te nemen. Dit systeem werkt, zeker op het lokale niveau. Het wordt moeilijker op het nationale en op het Europese, transnationale niveau. Of en hoe we dat model daar kunnen invullen, weet ik niet. Nu, het belang van het nationale niveau zal hoe dan ook verder afnemen. Het Europese en het lokale niveau worden steeds belangrijker.'

Is het referendum niet het middel bij uitstek om de burger een stem te geven?

'Ik ben geen voorstander van het referendum. Om het met een boutade die ik eens las, te zeggen: bij een referendum mag iedereen mee beslissen over iets waar eigenlijk bijna

Als je in een wijk nieuwe riolering wil aanleggen, stel dan een groep van mensen uit die wijk samen, leg hun de ruwe voorstellen en de gevolgen ervan voor, laat hen informatie vragen en meedenken, en je komt tot een gedragen voorstel.

niemand iets van afweet. Deliberatieve democratie vertrekt van kennis, beslissingen worden genomen op basis van kennis.'

Ziet u al aanzetten voor de deliberatieve werkwijze in Vlaanderen?

'Gemeenten hebben in elk geval veel vroeger dan de Vlaamse of nationale politiek begrepen dat ze naar de burger moeten luisteren. Het verdwijnen van autoriteit is er al langer bezig. De burger, de kiezer staat er dichterbij het beleid, ziet er meer de gevolgen van en vraagt meer inspraak. Het is alleen jammer dat veel gemeenten blijven steken bij de informatievergadering en het model van deliberatieve democratie nog te weinig bewust toepassen. De lokale overheid zou bij belangrijke projecten veel vlugger de stap moeten zetten om een representatief staal van de bevolking aan de tafel te krijgen. Als je in een wijk nieuwe riolering wil aanleggen, stel dan een groep van mensen uit die wijk samen, leg hun de ruwe voorstellen en de gevolgen ervan voor, laat hen informatie vragen en meedenken, en je komt tot een gedragen voorstel. Je ziet daartoe aanzetten in Gent, in Mechelen, in Genk, in Kortrijk en ongetwijfeld in nog andere gemeenten, maar het mag best wat meer zijn.'

Wie bepaalt waarover mensen delibereren?

'Dat is een cruciale vraag. Ik heb maar één auteur gevonden die er aandacht voor heeft, de Nederlander Willem Schinkel. Wie de agenda bepaalt, wordt volgens hem een van de belangrijkste problemen voor de nieuwe democratie. Zijn het de lobbygroepen, dan hangen we. Is het de bevolking, dan bestaat het gevaar dat we een soort onderbuikagenda krijgen. Ik denk dat verschillende instanties een inbreng moeten hebben. Schinkel stelt de oprichting van een vierde macht voor, de agenderende macht die strikt gescheiden is van de andere drie machten.'

Hoe hoog schat u de kansen dat het tot een nieuwe autoriteit komt met de gemeenschap, het collectieve als nieuwe grond?

'Dat is koffiedik kijken, het is best mogelijk dat het de andere kant uit gaat, die van de pure macht. Vergeet niet dat

de patriarchale, piramidale structuur eeuwenlang gewerkt heeft. Een deliberatieve manier van werken vraagt een volledig nieuwe organisatiestructuur. Klassiek heb je een piramidale organisatie met de leidersfiguur aan de top. In de nieuwe horizontale structuur heb je ook leiders, maar de leidersfuncties verschuiven in functie van het moment, het dossier, de competenties. Een switch van het ene naar het andere wil dus zeggen dat mensen die nu aan de knoppen zitten, een groot deel van hun macht afstaan en hun positie op een andere manier invullen. Dat is moeilijk, maar het kan. Steeds meer ondernemingen zetten de stap, met succes. Ze maken meer winst, ze creëren een veel aangenamer arbeidsklimaat. Denk aan Torfs, aan Duvel Moortgat die de omslag maakten. Dit geeft ook aan dat wat ik zeg geen klassiek links verhaal is. Het past ook perfect binnen een kapitalistisch verhaal met een bedrijf dat winst wil maken. De nieuwe breuklijn zal niet langer links-rechts zijn maar horizontaal-verticaal en ze is niet gekoppeld aan een bepaald economisch model. Het neoliberale model is doorgaans zeer piramidaal, ook al schuift het het individu naar voren. Hoe dan ook zal de nieuwe manier van denken niet van vandaag op morgen veralgemeend ingang vinden. Het zal tijd vragen om een nieuwe autoriteit te ontwikkelen en de verantwoordelijkheid weer bij de burgers te leggen. Die samenlevingsopbouw, want daar gaat het uiteindelijk om, zal beetje bij beetje moeten gebeuren.'

Verantwoordelijkheid bij de burgers leggen, dat is toch het modewoord in het huidige politieke systeem?

'Ja, maar het gaat over verantwoordelijkheid zonder macht. De Nederlandse participatiesamenleving komt neer op het verschuiven van verantwoordelijkheden naar gemeentebesturen, wijken en burgers, maar ze moeten die uitvoeren op de manier die de regering dicteert en er wordt beknibbeld op de financiële middelen. Hetzelfde gebeurt bij ons: de Vlaamse overheid geeft taken aan de lokale besturen, maar ze legt op hoe die uitgevoerd moeten worden en beperkt de middelen. Dat is niet het soort verantwoordelijkheid dat ik voor ogen heb in een deliberatieve democratie.' ■

Bart Van Moerkerke is redacteur van Lokaal